

Dr. Sulltane Kojçini – Ukaj

SHOTË GALICA DHE REZISTENCA E
GRUAS SHQIPTARE NË LËVIZJEN
ÇLIRIMTARE KAÇAKE

*“Në një vend luftarak gratë kanë shpirt
luftarak jo më pak se burrat e tyre”*

(Dora D'Istria)

Në trojet iliro-shqiptare, të përgjakura me shekuj, krahës burrave luftoi edhe femra shqiptare. Ajo nuk ishte asnjëherë më pak e preokupuar për çlirim dhe bashkim kombëtar se sa burri. Për këtë arsye ishte e kyçur në luftërat për liri e pavarësi që nga Iliria e deri në ditët e sotme. Kështu veproi edhe në kohën e rezistencës heroike të Lëvizjes Nacionalçlirimtare të viteve 1918-1928. Me qëndrueshmërinë dhe heroizmin e saj gjatë kohës së kësaj lëvizjeje femra shqiptare u bë frymëzuese e shumë brezave. Mirëpo, rruga dhe lufta e gruas kosovare, veçmas e asaj të “Arbërisë së Vogël”, Drenicës, gjatë Lëvizjes Çlirimtare, pa dyshim, është e lidhur edhe me emrin e Qerime – Shotë Galicës, e cila me trimërinë e saj u bë sinonim i femrës shqiptare për çlirim kombëtar.

Jeta dhe vepra e Shotë Galicës, e cila 12 vjet me radhë u kalit në luftërat e pareshtura për liri e pavarësi kombëtare, tregoi se çfarë forcash kolosale fshehen në femrën shqiptare. Shota, e veshur me rroba burrash e

me armë në brez, mori pjesë në shumë aksione që çetat kaçake i zhvilluan jo vetëm në Drenicë, por edhe në vendet e tjera të Kosovës. Ajo, pra, ishte kudo që e kërkonte nevoja, ndërsa nga çetat nuk u nda asnjëherë.

Të kujtojmë heroizmin e Shotës dhe të nënës së Azemit, Sherifes, të treguar në Radishevë me rastin e rrethimit të kullës së Azem Galicës. Dy gra, re e vjehërr, i rezistuan me forcë e trimëri një batalioni të tërë të ushtrisë serbe. Veç kësaj, Shotë Galica mori edhe gjakun e motrave shqiptare. Veçojmë organizimin e atentatit nga Shota me bashkëluftëtarët e Azemit kundër shefit të xhandarmërisë serbe në Mitrovicë, me urdhërin e të cilit në fshatin Dubovc xhandamëria serbe kishte vrarë gjashtë femra shqiptare. Veç aksioneve të armatosura, Shota me mençurinë dhe me aftësinë e saj bindëse, në ndeja e biseda, ndikoi që shumë femra të tjera të kyçen në çetat e lirisë.

Në kohën kur Kosova ishte shndërruar në një vullkan të pashuar luftërash për liri e pavarësi, femra shqiptare qëndroi e patrembur krah burrave, bijve e vëllezërve të saj, duke u kyçur në çetat kaçake. Pjesëmarrja e saj në çetat e maleve ishte një guxim i madh moral për kohën, veçmas kur merren parasysh rrethanat historike në të cilat ajo jetoi. Falë ndikimit të Shotës, çetave kaçake iu bashkangjiti edhe një numër i konsiderueshëm i vajzave të fshatrave Padalishtë e Çikatovë të Drenicës, si Ajshja, Hanë e Hylë Loshaj, Azemine Kiçina, bashkëshortja e luftëtarit Lutë Gllanasella e të tjera. Ato nuk përfillën terrorin serb, por as ligjet e

rrepta të fesë e të Kanunit dhe pa u hamendur u kyçën në çetat e maleve. Me trimërinë e saj u dallua edhe Zylfije Zhilivoda, e cila së bashku me vëllanë, Abdullah Zhilivodën, mori pjesë në luftën e Kollës më 1920, ku ushtria dhe xhandamëria serbe, përveç që dogji disa fshatra shqiptare, pushkatoi edhe 14 luftëtarë, ndër të cilët edhe Zylfije Zhilivodën.

Një femër tjetër trime, që po ashtu kaloi jetë të vështirë kaçake, ishte edhe Hatixheja, gruaja e trimit të njohur Dan Deroci. Kyçja e femrës shqiptare në çetat e maleve, çetat e lirisë, është një epokë më vete. Në këtë kohë femra shqiptare vijoi luftën e parrezervë në mbrojtjen e atdheut dhe të nderit. Ishin këto kohëra të vështira për popullin shqiptar, veçmas për nënën shqiptare, kur digjeshin fshatra të tëra, rrënoheshin vatrat e zhdukeshin njerëzit. Sipas gazetës "Populli", të datës 3 qershor 1920, në këtë kohë nënës shqiptare brenda një nate i vriteshin 5 djem. Në anën tjetër, shikuar historikisht, femra shqiptare ishte edukuese e brezit të ri me ndjenjën e fortë të trimërisë dhe të dashurisë ndaj atdheut. Ajo gjatë Lëvizjes Kaçake bëri një rezistencë të ndjeshme në prapavijë, u tregua shumë aktive në sigurimin e ushqimit e të veshmbathjes, në përkujdesjen për të plagosurit, për mbajtjen e lidhjeve midis çetave të lirisë dhe popullit, si dhe për kryerjen e detyrave të shumta që i kërkonin rrethanat e krijuara.

Në janar të vitit 1921 ndaj popullit shqiptar u zbatua edhe një formë e re e dhunës. Këshilli Ministror i Mbretërisë së SKS-së mori vendimin për internimin e

familjeve kaçake, që kishte për qëllim dobësimin e kësaj lëvizjeje. Sipas këtij vendimi, familja ishte e detyruar ta dorëzonte kaçakun dhe nëse këtë nuk e bënte pasonte internimi i saj. Kështu, vetëm në kampin e Nishit deri më 10 prill 1921 u internuan 105 familje shqiptare me 427 anëtarë. Si pasojë e këtij vendimi në kazamatet e Serbisë vdiqën shumë gra e fëmijë. Në një telegram dërguar nga Nishi Ministrisë së Punëve të Brendshme thuhej se në natën e kësaj date në një barakë të kampit kishte vdekur në moshën njëvjeçare Xhylliferja, e bija e Ramadan Rexhepit nga Rahoveci, dhe pritej të vdisnin edhe shumë të tjerë për shkak të torturave dhe urisë. Në një dokument tjetër të kohës thuhet se nga familja Loshaj e fshatit Padalishtë, komuna e Istogut, u internuan 3 familje, në mesin e tyre edhe tri gra shtatzëna, të cilat në kampin e Nishit lindën tre djem. Nuk ishin të rralla as rastet kur internoheshin edhe fëmijët pa nëna dhe atë prej moshës 7-12 vjeçare. Për ta penguar këtë aksion famëkeq të qeverisë serbe nënat shqiptare strehuan shumë fëmijë bonjakë që kishin humbur prindërit e tyre në luftërat për liri. Vetëm Shota gjatë kalimit në Shqipëri mori më vete 14 fëmijë të bashkëluftëtarëve të saj.

Gruaja shqiptare në kohën kur masakrimet dhe dhunimet shtazarake ishin bërë përditshmëri, diti ta mbrojtë nderin e vet e të familjes, duke e sakrifikuar edhe jetën e saj. Në Opojë 28 vajza kërcyen në pus vetëm për të mos i rënë në dorë armikut. Po ashtu, edhe në Rugovë 5 nuse, pasi ndihmuan burrat e tyre në luftë me armikun, dhe kur trimëria nuk mund të fitonte mbi

numrin e madh të armiqve, ato në vend të robërisë zgjodhën vdekjen, duke u mbytur në pusin e fshatit. Po kështu edhe në fshatin Qafë të Gostivarit vajza e patriotit Mazllum Qafa, Sulltanja, me gërshërë mbyti dy xhandarë serbë, pasi ata më parë ia vranë babanë dhe e detyruan që të bëhej nuse e një xhandari serb. Raste të tilla, kur gruaja shqiptare edhe me vdekje mbrojti nderin e vet dhe të familjes, ka pasur edhe në Plavë, Guci, Gjilan e vende të tjera. Në një letër që Komiteti Mbrojtja Kombëtare e Kosovës ia dërgoi popullit të Plavës e Gucisë, shkruante: “Gra, burra e fëmijë që nga mosha 12-vjeçare e deri te pleqtë 70-vjeçarë, të jeni gati për ta mbrojtur nderin dhe atdheun. Të sakrifikojmë jetën dhe gruaja të mos i dorëzohet një bishe të egër malazeze e një egërsie të Serbisë”.

Derisa ushtria serbe e malazeze bënte kërdi mbi popullatën shqiptare, veçmas mbi gra e fëmijë të pambrojtur, në programin e Komitetit Mbrojtja Kombëtare e Kosovës, që edhe i drejtonte çetat kaçake, në pikat 2,3,7 dhe 13, mes tjerash, urdhërohej: “Të ruhet nderi i grave dhe i çikave serbe si i shqiptareve”. Kjo dëshmon për disiplinën dhe moralin e lartë të çetave të lirisë.

Rezistenca dhe kontributi i femrës shqiptare gjatë Lëvizjes Kaçake vuri në pah jo vetëm virtytet dhe idealet e larta të saj, por edhe synimet për pavarësi dhe bashkim kombëtar. Një kontribut modest në ndriçimin sa më të gjithanshëm të pjesëmarrjes së femrës sonë në Lëvizjen Kaçake e dha edhe Hajrije Bajçinovci, tash plakë 83-vjeçare që jeton në Shënvllash të Durrësit. Ajo,

duke evokuar të kaluarën dhe jetën e bëmat e veta, shpalon shumë ngjarje të hidhura që i kishte përjetuar. Në rrëfimin e saj përqendrohet kryesisht në ngjarjet e vitit 1924, kur xhandarmëria serbe rrethoi shtëpinë e Mehmet Konjuhit dhe kullën e vëllezërve Bajçinovci. Në këtë përleshje forcash të pabarabarta, përveç burrave, rezistencë heroike bënë edhe gratë e këtyre dy famijeve. Për këtë përleshje, veç tjerash, Hajrija dëshmon: “Në orët e hershme të mëngjesit, më 10 shkurt të vitit 1924, lagjen Zagorth të Dumnicës e rrethuan forca të mëdha të xhandarmërisë serbe. Luftime të rrepta u zhvilluan që nga mëngjesi e deri në mbrëmje. Gjyshja ime, një grua trime, i mobilizoi së shpejti të gjitha gratë që ishin në kullë me qëllim që t’u dalin në ndihmë burrave. Dy bijat e veta, Zylfijen e Rahimen, si dhe rejat Sabilen, Xhemilen, Eminen dhe Halimen, i angazhoi që kohë pas kohe të sillnin fishekë. Edhe unë, edhe pse në moshë të re, sa munda solla fishekë me qëllim që burrat të luftonin sa më gjatë. Gjatë gjithë kohës gjyshja jonë jo vetëm që na e mbante moralin dhe i porosiste fëmijët të rrinin të qetë, por pa ndërprerë, së bashku me burrat, shtinte me armë nga dritaret e kullës. Për t’i ruajtur fishekët gratë tona hidhnin gur mbi armikun. Në momentin kur municioni filloi të pakësohej e më qëllim që burrat ta çanin rrethimin gjyshja e mendoj një strategji të re. Zylfijen dhe Rahimen i urdhëroi që të kacafyten fytafytas me xhandarët, ndërsa ajo vetë pa ndërprerë shtinte me armë nga dritarja dhe vazhdimisht thërriste të bijtë Salihun, Rushitin, Hamitin e Halitin. Kulla jonë kishte dy dalje.

Pasi u siguruam se burrat e çanë rrethimin ne i pushuam armët. Xhandarmëria serbe e dogji shtëpinë e Mehmet Konjuhiti së bashku me 7 anëtarë të familjes së tij. Në këtë përlëshje u vranë 25 veta, në mesin e të cilëve 18 gra e fëmijë. Çdo gjë ishte kthyer në gërmadhë. Era e kufomave të djegura ndihej shumë larg. Kur xhandarmëria filloi të tërhiqej, detyra jonë e ngutshme ishte varrimi i të vdekurve pa arkivol. Familja jonë pas kësaj lufte u detyrua të strehohej në malin e Popovës. Jeta në mal me 20 anëtarë të familjes ishte e vështirë, ngase duhej siguruar ushqim jo vetëm për gra e fëmijë, por edhe për burra. Sigurimi i ushqimit, në kohën kur mbretëronte një skamje e madhe dhe pasiguri, ishte shumë i vështirë. Megjithatë, populli ishte solidar dhe asnjëherë nuk kursente për çetat e lirisë. Gruaja që trokiste në derën e mikut për të kërkuar ushqim, asnjëherë nuk kthehej duarthatë. I zoti i shtëpisë, rëndom një burrë i moshuar, kishte për obligim që gruan ta kthente deri në vendin e caktuar. Kjo rrugë ishte plot rreziqe e sakrifica”.

Familja Bajçinovci, pas shumë ndjekjesh e torturash, u burgos në Vushtrri e pastaj u transferua në burgun e Prishtinës. Hajrija nuk lë pa përmendur edhe ndihmën e madhe të burrave të familjes Çitaku, që ditëve të pazarit nga dritarja e burgut u sillnin ushqim, ndërsa gjyshja me lulak të fëmijëve tërhiqte bukën e mbështjellë në shami. Në këtë burg, thotë Hajrija, takuam nënën dhe motrën e patriotit Hasan Prishtina. Sipas Hajrijes, burgjet ishin të mbushura me shqiptarë, veçmas

me gra e fëmijë. Pas 13 muaj torturash, sipas saj, familja Bajçinovci u internua në Shqipëri.

Luftërat e pandërprera të popullit shqiptar, pra, kishin synim kryesor çlirimin dhe bashkimin kombëtar. Gruaja shqiptare nuk ishte vetëm vëzhguese e këtyre luftërave, por ajo me pushkë në dorë dhe me forma të tjera të shumta të rezistencës u inkuadrua në Lëvizjen Nacionalçlirimtare, duke dhënë kontributin e saj me vlerë.